

ĐÁNH GIÁ SỰ TIẾN BỘ XÃ HỘI QUA CHỈ TIÊU GDP CÓ GÌ BẤT CẬP

Nguyễn Thị Đông

Gia trị tiến bộ của xã hội loài người là gì? Đánh giá sự tiến bộ của một quốc gia cần phải dựa trên các tiêu chí nào? Có đo lường được sự tiến bộ không? và rất nhiều câu hỏi liên quan khác cần có câu trả lời, nhưng hiện nay còn có rất nhiều quan điểm khác nhau về khái niệm “Tiến bộ”. Tuy nhiên, cũng có sự nhất trí chung là khái niệm “Tiến bộ” không đồng nghĩa với khái niệm “Phát triển”.

Khái niệm “Tiến bộ” thường được hiểu là tiến bộ trong xã hội, của xã hội và thuộc về xã hội. Sự tiến bộ rất ít khi được dùng để chỉ các quá trình thuần túy tự nhiên. Với các quá trình này được biểu thị bằng khái niệm “Phát triển”. Không phải mọi tập hợp các tiêu chí của sự phát triển đều có thể được thừa nhận là tiến bộ. Trong hầu hết các quan niệm khác nhau, tiến bộ chỉ là một trình độ - trình độ cao của sự phát triển [6].

Trong thời gian chiến tranh thế giới II, chỉ tiêu GDP (Gross Domestic Product) được sử dụng trước hết như tiêu chí chủ yếu để đánh giá về sức mạnh kinh tế và sự phồn vinh của một quốc gia. Nhưng hiện nay GDP không còn đóng vai trò đó nữa, vì nó chỉ đơn thuần là chỉ tiêu phản ánh tổng sản phẩm và dịch vụ của một quốc gia, không cho thấy những hoạt động kinh tế nào có đóng góp vào sự thịnh vượng của quốc gia đó và

ngược lại. Thay vì tách riêng các chi phí ra khỏi phúc lợi, và các hoạt động sản xuất ra khỏi các hoạt động phá hoại, GDP lại gộp chung tất cả mọi phát sinh giao dịch bằng tiền vào sự phồn thịnh của quốc gia. Điều này giống như công ty kinh doanh cố gắng đánh giá điều kiện tài chính của mình bằng sự cộng dồn đơn giản toàn bộ “hoạt động kinh doanh”, như vậy, đã gộp lẫn cả thu nhập và chi phí, các tài sản và các khoản nợ [8]. Ngoài ra, GDP cũng bỏ qua giá trị của các hoạt động kinh tế chủ yếu của hộ gia đình và lĩnh vực lao động tự nguyện. Những đóng góp của môi trường sống tự nhiên vào kết quả hoạt động kinh tế cũng không được tính vào GDP. Kết quả là GDP không chỉ che dấu sự sa sút về cấu trúc xã hội mà còn cả môi trường sống tự nhiên nữa.

Sự bất cập trong đánh giá sự tiến bộ của một quốc gia qua chỉ tiêu GDP được thể hiện ở các nội dung sau [8]:

1) GDP coi tội phạm, ly hôn và các thảm họa thiên nhiên như sự tăng trưởng kinh tế. Vì GDP tính toán mọi giao dịch bằng tiền cụ thể, nên các chi phí về tình trạng sa sút xã hội và các thảm họa thiên nhiên được tính như sự gia tăng kinh tế. Những chi phí cho theo dõi tội phạm và sử dụng các biện pháp an ninh như tăng cảnh sát bảo vệ, đền bù thiệt hại tài sản, các chi

phí cho tổn hại sức khỏe đều được tính vào GDP. Phần lớn các chi phí cho ly hôn cũng được bổ sung vào GDP qua các khoản phí pháp luật, các chi phí cho nhu cầu lập gia đình mới...

2) GDP bỏ qua nền kinh tế phi thị trường của hộ gia đình và cộng đồng. Các chức năng chính trong chăm sóc trẻ em, người già, các công việc nội trợ, và lao động tự nguyện trong cộng đồng hoàn toàn không được tính vào GDP bởi không phải giao dịch có tiền trao tay. GDP mô tả quá trình tiền tệ hóa các chức năng kinh tế phi thị trường như sự tiến bộ kinh tế. GDP cũng bổ sung thêm chi phí nảy sinh do sự bỏ qua lĩnh vực kinh tế phi thị trường như chi phí cho nhà tù, cho công tác xã hội, cho khắc phục tình trạng lạm dụng thuốc và tư vấn tâm lý, trong khi đó, những chi phí này đáng ra phải bị trừ đi.

3) GDP coi việc làm suy kiệt vốn tự nhiên như khoản thu nhập. GDP làm trái các nguyên tắc tính toán cơ bản chung vì coi việc làm suy kiệt vốn tự nhiên như khoản thu nhập hơn là khoản giảm sút về tài sản.

4) GDP được tăng lên cùng với các hoạt động kinh tế gây ô nhiễm và sau đó lại tăng lên cùng với các hoạt động nhằm khắc phục sự ô nhiễm đó. Khoản tài chính dùng để khắc phục các địa điểm bị ô nhiễm được bổ sung vào GDP. Vì GDP trước hết bổ sung thêm giá trị các hoạt động kinh tế có phát sinh ra rác thải, và sau đó lại được bổ sung thêm giá trị các hoạt động xử lý rác thải đó, nên vô hình chung tạo ra cho chúng ta ảo tưởng rằng sự ô nhiễm mang lại ích lợi gấp đôi cho nền kinh tế.

5) GDP không tính đến sự phân bố thu nhập. Bằng việc bỏ qua sự phân bố thu nhập, GDP đã che dấu thực tế là “nước nổi mà bèo không nổi”. Một nữ đại diện của một

nước đang phát triển đã phát biểu: “Chúng tôi được biết rằng đất nước của chúng tôi phát triển với tốc độ đáng chú ý, với GDP tăng 8%, nhưng đó là “sự tiến bộ” khi chúng tôi không có nước sạch để uống, phải hít thở bầu không khí ô nhiễm, nước thải trong cống rãnh không được xử lý, thiếu an ninh trên các đường phố của chúng tôi” [3] và [8].

6) GDP bỏ qua các khoản vay nợ nước ngoài để tiêu dùng. Cá nhân và chính phủ đều có thể tăng tiêu dùng bằng các khoản vay nợ nước ngoài. Các khoản này được bổ sung vào GDP, nhưng việc trả nợ đã trở thành gánh nặng thực sự cho nền kinh tế của quốc gia.

Như vậy, sử dụng chỉ tiêu GDP để đánh giá sự tiến bộ của một quốc gia trên thực tế là không đầy đủ, vì GDP không đưa ra bất kỳ chỉ tiêu nào phản ánh sự tiến bộ của xã hội, sự lành mạnh của môi trường sống, sự thỏa mãn về tinh thần của các công dân, không đo lường được sức khỏe của cộng đồng, v.v... Chính vì vậy, cần phải phát triển thêm các chỉ số mà có thể cho chúng ta biết nhiều hơn, toàn diện hơn về lịch sử tiến triển của xã hội loài người. Trên thực tế chúng ta cần phải biết các giải pháp cụ thể để phát triển đời sống vật chất và tinh thần của mọi công dân trong xã hội. Sự tồn tại của con người cần có hai nhu cầu: Thể xác và tinh thần. Những gì chúng ta đã tập trung thực hiện cho đến nay phần lớn là cho nhu cầu thể xác, và có lẽ chỉ là thể xác mà thôi [2] và [8].

Có rất nhiều quan điểm thái quá về tiến bộ kinh tế và xã hội tập trung vào chỉ tiêu GDP. Nhưng GDP thực sự cho chúng ta biết những gì về tiến bộ kinh tế và xã hội? Rõ ràng là không nhiều lắm, GDP là một tiêu chí có lợi chỉ cho một vài mục đích mà thôi. GDP bình quân đầu người là một chỉ tiêu nghèo nàn nếu sử dụng để đánh giá sự

thịnh vượng kinh tế của một quốc gia. Nó đo lường hiệu quả tiêu dùng một cách không đầy đủ, vì bỏ qua giá trị về thời gian nhàn rỗi và tuổi thọ, cũng như bỏ qua giá trị tích lũy phúc lợi cho thế hệ tương lai, vì các nguồn thu nhập không biết được rõ ràng và được phân bổ thiếu bình đẳng. Hơn nữa, số trung bình cũng không thể chỉ rõ khả năng đóng góp thực sự của bất kỳ cá nhân cụ thể nào vào sự thịnh vượng của quốc gia. Trong một nghiên cứu so sánh về các xu hướng thịnh vượng kinh tế theo chỉ tiêu GDP bình quân đầu người cho thấy, trong tất cả các trường hợp, sự tăng lên về thịnh vượng kinh tế luôn nhỏ hơn sự tăng lên theo GDP bình quân đầu người, nhưng ở mức độ khác nhau trong các quốc gia khác nhau [4].

Chính vì các bất cập nói trên mà cách đây gần 20 năm Liên Hợp Quốc đã có chương trình hoàn thiện các chỉ tiêu đo lường sự tiến bộ, tìm kiếm chỉ số tốt hơn thay thế GDP để đánh giá sự tiến bộ của một quốc gia. Chỉ số đó sẽ kết hợp đo lường GDP với các đo lường về các lĩnh vực giáo dục và sức khỏe. Việc hoàn thiện các chỉ tiêu đánh giá sự tiến bộ, trước hết, phải dựa trên ý kiến của dân chúng xem họ thỏa mãn với cuộc sống của mình ra sao, sau đó là tuổi thọ. Tiếp đến, cần xem xét mức độ thỏa mãn của dân chúng ra sao về các mặt khác nhau trong cuộc sống của họ [2]. Chúng ta không thể chỉ dừng lại ở việc đo lường cụ thể về sự tiến bộ, mà còn cần phải tìm hiểu xem các chính sách kinh tế - xã hội của quốc gia có hiệu quả thực thi ra sao.

Ngày nay chúng ta hy vọng vào sự nhận thức của xã hội để đo lường sự tiến bộ toàn diện hơn. Cần lựa chọn các chỉ tiêu có thể phản ánh những khía cạnh cuộc sống quan trọng đối với mọi công dân để làm cho cuộc sống của họ có chất lượng hơn. Cần

mở rộng khái niệm tăng trưởng theo sự tiến bộ của xã hội một cách toàn diện. Chúng ta quan tâm không chỉ tăng thu nhập bình quân đầu người, mà còn phát triển xã hội thật lành mạnh. Sự tiến bộ có thể được mô tả theo mô hình tam giác: Tăng trưởng kinh tế, ổn định xã hội, và sự quản lý tốt nhằm đảm bảo phân phối phù hợp giá trị gia tăng phúc lợi cho toàn xã hội [3]. Mối liên quan chặt chẽ trong mô hình tam giác này cho thấy: Rõ ràng là tăng trưởng kinh tế sẽ không được duy trì nếu nó không được kết hợp với duy trì phát triển xã hội liên tục; phát triển xã hội sẽ không được duy trì nếu thiếu tăng trưởng kinh tế; và sẽ khó đạt được sự tiến bộ kinh tế và xã hội nếu thiếu sự quản lý tốt cho thực hiện sự công bằng.

Một trong các thay thế đầu tiên cho chỉ tiêu GDP trong đánh giá sự tiến bộ của xã hội là "Chỉ tiêu tiến bộ đích thực" - Genuine Progress Indicator (GPI), được sử dụng từ năm 1995. GPI đã được các tổ chức chính phủ, phi chính phủ trên toàn thế giới sử dụng rộng rãi, và được coi là một công cụ hữu hiệu cho lập kế hoạch phát triển bền vững. GPI là một phong vũ biểu chính xác cung cấp thông tin về sức khỏe của nền kinh tế, về trạng thái kinh tế xã hội của quốc gia thay đổi theo thời gian ra sao. GPI cho phép đo lường xem các công dân của một quốc gia được hưởng cuộc sống của họ ra sao cả về mặt kinh tế và xã hội. GPI đo lường các vấn đề đích thực và được coi là quan trọng đối với mọi công dân trong xã hội như: Chăm sóc sức khỏe, đảm bảo an ninh, môi trường trong sạch, hạnh phúc, chính sách phát triển kinh tế bền vững.

Là chỉ tiêu thay thế cho GDP được chấp nhận rộng rãi, GPI đã xem xét bổ sung hơn 20 khía cạnh của đời sống kinh tế xã hội mà không được tính vào GDP, đặc biệt

là sự đóng góp kinh tế của lĩnh vực môi trường và xã hội mà GDP đã bỏ qua với một giá trị 0 ngầm định và tùy tiện. Đồng thời, GPI cũng phân biệt giữa các giao dịch kinh tế mà bổ sung thêm giá trị vào sự phồn vinh và những giao dịch kinh tế làm giảm đi sự thịnh vượng của quốc gia.

Giống như GDP, chỉ tiêu GPI cũng bắt đầu từ người tiêu dùng cá nhân, nó điều chỉnh các yếu tố: Phân bổ thu nhập, bổ sung thêm các giá trị kinh tế của hộ gia đình, cũng như của lao động tự nguyện, đồng thời trừ đi các yếu tố chi phí về tội phạm và ô nhiễm môi trường. Vì cả hai chỉ tiêu GDP và GPI đều được đo bằng đơn vị tiền tệ, nên chúng có thể so sánh được với nhau. Nội dung của chỉ tiêu GPI bao gồm [4]:

- **Phân bổ thu nhập:** Sự gia tăng của GPI tỷ lệ thuận với sự gia tăng của tỷ lệ phần trăm trong thu nhập quốc dân của người nghèo.

- **Công việc nội trợ, lao động tự nguyện và giáo dục cao:** Hầu hết những đóng góp của các công việc quan trọng như: Trông trẻ, sửa chữa nhà cửa, lao động tự nguyện, v.v... đều bị bỏ qua trong GDP vì không có giao dịch bằng tiền. Trong GPI giá trị của các loại công việc này được mô tả bằng các chi phí cho thuê mướn lao động để làm những công việc đó. Đồng thời GPI cũng đưa vào tài khoản các lợi ích phi thị trường thu được do người dân có trình độ học vấn cao hơn.

- **Tội phạm:** Các chi phí kinh tế cho tội phạm là các chi phí về pháp luật, các tổn phí về sức khỏe, tổn hại về tài sản, và tương tự như vậy. GDP đã cộng các tổn phí dạng đó vào sự thịnh vượng. Nhưng ngược lại, GPI khấu trừ các tổn phí phát sinh do tội phạm.

- **Sự cạn kiệt nguồn tài nguyên:** Nếu hoạt động kinh tế hôm nay làm cạn kiệt

nguồn tài nguyên thiên nhiên có giá trị cho ngày mai, thì nó không tạo ra sự thịnh vượng, hoặc đó là sự vay mượn các thế hệ tương lai. GDP tính cả sự vay mượn đó vào thu nhập hiện tại. Ngược lại, GPI tính sự suy yếu hoặc sự thoái hóa về đầm lầy, rừng, đất chăn nuôi, đất trồng trọt, các khoáng chất không thể khôi phục được (kể cả dầu mỏ) như phí tổn hiện tại.

- **Ô nhiễm:** GDP thường tính sự ô nhiễm như một ích lợi kép: Một là khi ô nhiễm xảy ra, và sau đó là khắc phục ô nhiễm. Ngược lại, GPI trừ các chi phí cho ô nhiễm không khí và nước, được đo bằng sự thiệt hại thực tế về sức khỏe con người và môi trường.

- **Thiệt hại môi trường dài lâu:** Sự thay đổi khí hậu, suy yếu tầng ô zôn, và quản lý chất thải hạt nhân là các phí tổn dài lâu phát sinh từ việc sử dụng nhiên liệu hóa thạch, clorofluorocarbon, năng lượng nguyên tử. Những phí tổn này không được xác định rõ ràng trong các chỉ tiêu kinh tế thông thường. GPI coi sự tiêu dùng các dạng năng lượng và các hóa chất làm suy yếu tầng ô zôn là các chi phí. Đồng thời GPI cũng xác định các phí tổn do việc thải khí các bon để tính toán cho các thảm họa kinh tế, môi trường, và các ảnh hưởng xã hội do sự nóng lên toàn cầu.

- **Các thay đổi về thời gian nhàn rỗi:** Một khi quốc gia trở nên giàu có, thì mọi công dân phải có nhiều thời gian nhàn rỗi hơn để lựa chọn giữa công việc và gia đình hoặc cho các hoạt động giải trí khác. Tuy nhiên, trong những năm gần đây điều này đã trở thành nghịch lý vì thực tế cho thấy ở các nước giàu công dân mất nhiều thời gian hơn cho công việc và không có nhiều thời gian cho gia đình hoặc nghỉ ngơi giải trí. GDP đã bỏ qua sự thiệt hại này, nhưng GPI

coi trọng giá trị của thời gian nhàn rỗi. Do vậy, giá trị GPI tăng lên tỷ lệ thuận với sự gia tăng của thời gian rỗi.

- Các phí tổn cho bảo vệ an toàn cuộc sống: GDP đã gộp cả khoản tiền mà dân chúng chi cho việc ngăn ngừa các bất trắc ảnh hưởng đến chất lượng cuộc sống của họ hoặc tiền bồi thường do các rủi ro khác nhau. Ví dụ như phí tổn cho việc khám sức khỏe, hóa đơn sửa chữa xe do tai nạn, các chi phí cho an toàn cộng đồng, các chi phí mua các thiết bị kiểm tra ô nhiễm như các thiết bị lọc nước. Trong khi đó, GPI coi các chi phí bảo vệ an toàn cho cuộc sống của các công dân là các phí tổn hơn là các phúc lợi.

- Thời gian sử dụng của các mặt hàng tiêu dùng lâu bền và cơ sở hạ tầng công cộng: GDP lẫn lộn giữa giá trị các mua sắm cơ bản của người tiêu dùng (như các thiết bị dùng trong gia đình) với tổng số tiền chi trả để mua chúng. GPI coi số tiền chi tiêu cho các khoản chính yếu là phí tổn, và giá trị của dịch vụ họ trả hàng năm là phúc lợi.

- Sự phụ thuộc vào tài sản nước ngoài: Nếu một quốc gia cho phép dự trữ tài chính giảm đi, hoặc nếu chi tiêu dùng vượt quá vốn vay mượn, thì cuộc sống của quốc gia đó vượt quá phạm vi tiền bạc của mình. GPI tính các bổ sung thực vào kho dự trữ tài chính như các đóng góp làm tăng sự thịnh vượng, và coi tiền vay nợ nước ngoài làm giảm sự thịnh vượng. Nếu tiền đi vay được sử dụng cho đầu tư, thì sẽ loại bỏ được các tác động tiêu cực. Nhưng nếu tiền vay nợ được chi cho tiêu dùng thì GPI bị giảm xuống.

Tóm lại, mặc dù GDP là một chỉ tiêu quan trọng, nhưng chưa đầy đủ để đánh giá sự tiến bộ của xã hội như các bất cập đã nêu trên. Do vậy, hiện nay việc tìm kiếm chỉ tiêu khác thay thế cho GDP đang được thế giới rất quan tâm. Trong đó, tổ chức quốc tế

OECD đóng vai trò quan trọng, là cơ quan trung tâm trong tổ chức hội thảo quốc tế để giải quyết vấn đề này■

Tài liệu tham khảo

1. A Survey of Indicators of Economic and Social Well-being/Centre for Study of Living Standards (Nghiên cứu về các Chỉ tiêu thịnh vượng kinh tế và xã hội / Trung tâm nghiên cứu về các tiêu chuẩn sống).- 1999 // <http://www.csls.ca/reports/paper3a.pdf>.
2. An Index of Economic Well-being for Selected OECD Countries (Một chỉ số về sự thịnh vượng cho các nước OECD /Lars Osberg; Andrew Sharpe // <http://www3.interscience.wiley.com/journal/118911859/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0>.
3. Donald J. Johnston. Knowledge building for Societies (Cấu trúc tri thức cho các xã hội) / (Statistics, Knowledge and Policy: World Forum on Key Indicators OECD (“Thống kê, Tri thức và Chính sách: Diễn đàn quốc tế lần thứ nhất về các Chỉ tiêu thống kê cơ bản”) // <http://www.oecd.org/oecdworldforum>).
4. Genuine Progress Indicator (Chỉ tiêu tiến bộ đích thực) // http://www.rprogress.org/sustainability_indicators/genuine_progress_indicator.htm
5. Index of Economic Well-being (Chỉ số thịnh vượng kinh tế) // <http://www.csls.ca/iwb.asp> (4 of 5).
6. Về khái niệm tiến bộ xã hội / Hồ Sĩ Quý // Triết học.- 1995.- số 4.
7. What is progress? (Sự tiến bộ là gì?) / Kemal Dervis // <http://www.oecd.org/oecdworldforum>.
8. What's wrong with the GDP? (Điều thiếu sót của chỉ tiêu GDP là gì?)// <http://blog.360.yahoo.com/blog-yipv5pw5cqyOLG2t45psVet2pA--?cq=1&p=394>.